

Istorie

Manual pentru clasa a X-a

Alexandru Barnea
(coordonator)

Vasile Aurel Manea

Eugen Palade

Mihai Stamatescu

Bogdan Teodorescu



CORINT

Date despre autori și contribuția lor la elaborarea manualului:

Prof. univ. dr. Alexandru Barnea

Doctor în istorie (1983), specializat în istorie antică și arheologie. Cercetător științific (din 1968) la Institutul de Arheologie din București al Academiei Române. Decan al Facultății de Istorie a Universității București (1996-2004). Din 1999, prim-vicepreședinte al Societății de Științe Istorice din România și președinte al Comisiei Naționale de Arheologie. Autor a numeroase studii și lucrări de specialitate. Distins cu premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române (1979). Coordonator al colectivului de autori al unor manuale de istorie pentru clasele a IX-a și a X-a. A coordonat procesul de elaborare a acestui manual și a asigurat controlul științific.

Prof. gr. I Vasile Aurel Manea

Profesor la Liceul teoretic din Codlea (jud. Brașov). Membru al Comisiei Naționale de Istorie (1994-1998) și inspector de specialitate la I.S.J. Brașov (1995-1998). Președinte al filialei Brașov a Societății de Științe Istorice. Lucrări la sesiuni de comunicări științifice, articole și studii în publicații de specialitate. Coautor la manuale de istorie pentru clasele a IX-a și a X-a. A elaborat capitolele 1, 10, 11, 12 și 19 din acest manual.

Prof. gr. I dr. Eugen Palade

Coordonator al Departamentului de Integrare Europeană al Fundației „Centrul Educația 2000+” (din 2002). A coordonat implementarea Proiectului de Reformă a Învățământului Preuniversitar din România, finanțat de Banca Mondială și de Guvernul României (1993-2002). A participat la procesul de reformă a manualelor școlare și dezvoltare curriculară din Slovenia, Serbia, Bosnia-Herțegovina, Azerbaidjan. Autor de lucrări cu caracter didactic și coautor la manuale de istorie. A elaborat capitolele 3, 5, 7, 14 și 16 din acest manual.

Prof. gr. I Mihai Stamatescu

Profesor la Liceul teoretic „Traian Lalescu” din Orșova (jud. Mehedinți), unde îndeplinește și funcția de director. Membru al Comisiei Naționale de Istorie (1994-1998) și al Grupului de lucru pentru curriculum pentru programele de istorie (din 2002). Expert pentru istorie al Consiliului Național pentru Curriculum. Lucrări la sesiuni de comunicări științifice, articole și studii în publicații de specialitate. Coautor la manuale de istorie pentru clasele a IX-a, a X-a și a XII-a. A elaborat capitolele 2, 6, 17, 18, 20 și 21 din acest manual.

Prof. gr. I dr. Bogdan Teodorescu

Doctor în istorie (1984). Profesor la Liceul teoretic „Victor Babeș” din București. Inspector de specialitate în MEN (1991-1998) și, din 1991, membru al Comisiei Naționale de Istorie. Secretar general (din 1991) al Societății de Științe Istorice din România. A publicat studii de istorie medie românească și de metoda predării istoriei. Coautor la manuale de istorie pentru clasele a IV-a, a VI-a, a VIII-a, a IX-a, a X-a, a XI-a și a XII-a. A elaborat capitolele 4, 8, 9, 13 și 15 din acest manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Istorie: manual pentru clasa a X-a / coord.: Alexandru Barnea; Vasile Aurel Manea, Eugen Palade, Mihai Stamatescu, Bogdan Teodorescu. - București: Corint, 2008
ISBN 978-973-135-329-6

- I. Barnea, Alexandru (coord.)
- II. Manea, Vasile Aurel
- III. Palade Eugen
- IV. Stamatescu, Mihai
- V. Teodorescu, Bogdan

94(100)(075.35)

Referenți:

Prof. univ. dr. Bogdan Murgescu,
Facultatea de Istorie,
Universitatea București

Prof. gr. I Longin Vătășescu,
Grupul Școlar-Industrial
„Aurel Rainu”, Fieni, Dâmbovița

Redactare: G. Moldoveanu
Tehnoredactare computerizată:
Corina Roncea
Coperta: Walter Riess

Editura CORINT

Redacția și administrația:

Str. Mihai Eminescu nr. 54 A,
sector 1, București
Tel.: 021.319.47.97;
Tel./fax: 021.319.47.99

Difuzarea:

Calea Plevnei nr. 145, sector 6,
cod poștal 060012, București
Tel.: 021.319.88.22,
021.319.88.33
Mobil: 0748.808.083,
0758.225.443
Fax: 021.310.15.30,
021.319.88.66
E mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual:
www.grupulcorint.ro

ISBN: 978-973-135-329-6

Toate drepturile asupra acestei
lucrări sunt rezervate Editurii
CORINT, parte componentă a
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

Tiparul executat la:
FED PRINT SA



Cuvânt înainte către elevi	3
Cuvânt înainte către profesori	5

I. VREMEA SCHIMBĂRII

„Revoluția glorioasă”	8
Epoca luminilor	14
Constituirea Statelor Unite ale Americii	18
Revoluția franceză	24
Franța napoleoniană	32
Țările Române și problema orientală	42
Anul 1848 în Europa	48
Revoluția industrială	54
State naționale și multinaționale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea	60
<i>EVALUARE SEMESTRIALĂ</i>	66

II. SECOLUL EXTREMELOR

Lumea la cumpăna secolelor XIX-XX	70
Primul război mondial	76
Noua ordine internațională	84
Societatea în perioada interbelică	90
Regimuri politice în perioada interbelică	96
Al doilea război mondial	104
Relațiile internaționale postbelice	112
Regimuri politice postbelice	118
Lumea postbelică	124

III. LA PORȚILE MILENIULUI III

Religia în lumea contemporană	132
România și integrarea euro-atlantică	138
Societatea la începutul mileniului III	144
<i>EVALUARE SEMESTRIALĂ</i>	150

Dragi elevi,

Manualul de ISTORIE pentru clasa a X-a vă prezintă evoluția societății de la începutul epocii moderne și până în prezent. Acest manual completează istoria umanității pe care ați studiat-o în clasa a IX-a, din antichitate până în epoca modernă. În acest fel, la sfârșitul clasei a X-a veți avea o imagine completă asupra celor 5000 de ani de civilizație umană.

Manualul a fost elaborat pe baza Programei școlare de istorie pentru clasa a X-a, aprobată de MEdC și poate fi folosit de către toți elevii de la toate profilurile și toate specialitățile din învățământul liceal.

Așa cum ați observat în clasa a IX-a, noua programă de istorie vă propune o abordare integrată a istoriei românești și a celei universale, oferindu-vă astfel posibilitatea surprinderii unor fapte și procese istorice petrecute simultan în spațiul românesc și în cel european sau universal. De asemenea, puteți observa decalajele istorice dintre diverse spații de civilizație și puteți compara, puteți face analogii între evenimente și procese istorice petrecute în spații diferite, în perioade de timp diferite. Acest tip de abordare vă ajută să sesizați evoluții istorice care aparțin „duratei scurte” sau „duratei lungi” a timpului istoric. De asemenea, analizele comparative vă oferă perspective multiple asupra evenimentelor și proceselor istorice sau asupra acțiunii personalităților care prin deciziile lor au marcat evoluția societății.

Domeniile de conținut și conținuturile pe care programa vi le propune spre studiu – și pe care autorii le prezintă în cele trei module ale acestui manual – dezvoltă istoria secolelor XVII-XX din perspectiva evoluției popoarelor în diverse spații istorice, a modului în care au apărut ideile care le-au marcat existența, din perspectiva progresului tehnologic fără precedent în istoria umanității, a religiei și culturii.

Organizarea statelor și relațiile dintre acestea, tipurile de regimuri politice reprezintă un capitol important al programei, care vă ajută să înțelegeți mai bine lumea în care trăim.

Modul în care sunt prezentate toate aceste probleme este unul care vă îndeamnă la comunicare și dialog, la respect față de sine și față de propria identitate culturală și națională, la înțelegerea și acceptarea celuilalt, la investigarea permanentă a trecutului, dar și la înțelegerea și modelarea prezentului.

Din punct de vedere didactic, miza acestui manual o reprezintă numărul mai mare de activități de învățare propuse la fiecare temă. Ele au fost concepute pentru a vă ajuta să vă exersați abilitățile individuale de a rezolva probleme în spiritul sistemului de evaluare practicat la examenul de bacalaureat sau la olimpiadele școlare. De asemenea, ele vă sugerează activități pe care să le realizați împreună cu alți colegi, în cadrul unor grupuri de lucru, în scopul dezvoltării capacității de a lucra în echipă, de a coopera în cadrul unui grup, de a vă afirma ca lideri, de a negocia și de a rezolva contradicțiile pe calea dialogului.

Cuvânt înainte cătrecătre elevi





Aceste activități de învățare nu sunt simple exerciții de evaluare, ci, de cele mai multe ori, mijloace prin care să descoperiți pe cont propriu fapte și evenimente istorice, izvoare istorice și surse academice.

Ele vă invită să identificați, să recunoașteți, să utilizați, să examinați fapte, întâmplări, oameni, procese istorice, surse istorice și, apoi, să exprimați, să formulați, să apreciați din punctul vostru de vedere consecințele directe și indirecte ale acțiunii umane, interculturalitatea, raportul între continuitate și schimbare, cauzalitatea, perspectivele multiple asupra evenimentelor și proceselor istorice.

Cu convingerea că istoria învățată în școală nu este suma faptelor trecutului, ci o sursă de înțelegere a prezentului și de dezvoltare intelectuală și personală, autorii acestui manual vă invită la un exercițiu de imaginație și reflecție critică asupra trecutului și, mai ales, asupra prezentului.

Vă dorim succes!

Domeniile de conținut și temele prevăzute în programa școlară

POPOARE ȘI SPAȚII ISTORICE

- **Lumea la cumpăna secolelor XIX-XX**

Probleme de atins: diversitatea europeană, civilizațiile asiatice și africane și modernitatea SUA.

OAMENII, SOCIETATEA ȘI LUMEA IDEILOR

- **Epoca luminilor**

Probleme de atins: noi principii și valori în societate.

- **Revoluția industrială**

Probleme de atins: știința, tehnica, economia, societatea

- **Anul 1848 în Europa**

Probleme de atins: aspirații liberale și naționale în Europa, 1848 în spațiul românesc.

- **Lumea în perioada interbelică**

Probleme de atins: Marea Unire, economia, viața cotidiană, mișcarea feministă, România în anul 1938 – societate și cultură.

- **Lumea postbelică**

Probleme de atins: reconstrucția economică, revoluția tehnico-științifică, drepturile omului, minoritățile, rolul societății civile

- **Societatea la începutul mileniului III**

Probleme de atins: globalizare, terorism, viața cotidiană

RELIGIA ȘI VIAȚA RELIGIOASĂ

- **Religia în lumea contemporană**

Probleme de atins: creștinismul, islamul, budismul, alte religii, ecumenismul religios, dialogul între religii, libertate religioasă și prozelitism.

STATUL ȘI POLITICA

- **Organizarea statelor moderne**

Probleme de atins: „Revoluția glorioasă”, constituirea SUA, Revoluția franceză, Franța napoleoniană.

- **State naționale și multinaționale în a doua jumătate a secolului XIX**

Probleme de atins: România, Germania, Austro-Ungaria.

- **Regimuri politice în perioada interbelică**

Probleme de atins: regimuri democratice, fascismul, nazismul, comunismul.

- **Regimuri politice postbelice**

Probleme de atins: regimuri politice democratice și totalitare.

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

- **Țările Române și problema orientală**

Probleme de atins: secolul fanariot, războaie ruso-austro-turce, anul 1821, Regulamentul organic.

- **Relațiile internaționale în secolul al XIX-lea**

Probleme de atins: Congresul de la Viena, concertul european, sistemul de alianțe.

- **Marile conflicte ale secolului XX**

Probleme de atins: primul război mondial – un nou tip de război, tratatele de pace și relațiile internaționale interbelice, al doilea război mondial, Holocaustul, România și cele două războaie mondiale.

- **Relațiile internaționale postbelice**

Probleme de atins: organizații internaționale, războiul rece, prăbușirea comunismului în Europa

- **România și integrarea euroatlantică**

Probleme de atins: UE – parteneriat și integrare, NATO.

Stimați colegi,

Manualul de ISTORIE pe care vi-l propunem este realizat în conformitate cu noua programă de istorie pentru clasa a X-a, care continuă prezentarea faptelor, evenimentelor și proceselor istorice petrecute în epocile modernă și contemporană (secolele XVII-XX). De asemenea, această programă dezvoltă competențele generale ale disciplinei istorie, fixate pentru ciclul inferior al liceului. Manualul de clasa a IX-a elaborat de colectivul nostru a încercat, în spiritul programei, să deplaseze accentul învățării dinspre achiziționarea și memorarea conținuturilor către dobândirea de deprinderi, abilități și competențe de muncă independentă și în echipă, de utilizare adecvată a limbajului istoric și de specialitate, de identificare și utilizare a izvoarelor istorice și a surselor academice de informare, de abordare a istoriei din punctul de vedere al unor metode și tehnici specifice. O componentă importantă a reprezentat-o formarea deprinderilor de relaționare civică și de dialog intercultural.

Continuând această perspectivă generoasă sugerată de programa de istorie, manualul pentru clasa a X-a vă supune atenției o ofertă didactică îmbunătățită atât din punct de vedere al numărului de activități de învățare propuse, cât, mai ales, din perspectiva calității acestor activități. Autorii și-au propus să ajute elevul și profesorul deopotrivă să-și formeze și să-și dezvolte abilitățile de muncă intelectuală orientate spre învățare activă, individuală sau în echipă. Veți observa cu siguranță uneori doar sugerarea unor conținuturi și propunerea unor activități de învățare pentru identificarea acestora independent de textul manualului. Pe de altă parte, ne-am propus ca formulările exercițiilor de evaluare să corespundă celor utilizate în cadrul examenelor, al testelor de evaluare sau al olimpiadelor școlare. Toate acestea sperăm să susțină inițiativa profesorului în domeniul abordărilor didactice moderne și al dobândirii de către elevi a competențelor specifice prevăzute de programa școlară.

Activitățile care conduc la asimilarea conștientă și, în consecință, la asumarea unui sistem de valori reprezintă o prioritate a activităților desfășurate în cadrul orelor de istorie. Astfel, o componentă importantă în cadrul manualului a devenit cea care ajută la formarea și dezvoltarea valorilor și atitudinilor individuale.

Din punctul de vedere al prezentării conținuturilor, am optat, ca și în manualul pentru clasa a IX-a, pentru succesiunea cronologică și tematică a acestora, respectând toate conținuturile și problemele de atins propuse de domeniile de conținut prevăzute de programă. Păstrarea spiritului programei în zona conținuturilor a fost posibilă în condițiile în care reordonarea acestora a ținut seama de sugestiile metodologice făcute de programă. În ansamblu, acest manual de istorie pentru clasa a X-a poate fi utilizat la toate profilele și specialitățile din ciclul inferior al liceului, el fiind doar una dintre componentele curriculum-ului pentru istorie, alături de programă și de alte auxiliare didactice din domeniu: atlase, hărți, culegeri de texte și teste, lucrări de specialitate.

Sperăm ca acest manual, redactat într-o formulă care asigură continuitatea în raport cu cel de clasa a IX-a, să vă ajute să desfășurați o activitate didactică eficientă și confortabilă, dar să vă ofere și posibilitatea inovării personale în domeniul didacticii istoriei.

Autorii

Cuvânt înainte către profesori



1814-1815 – Congresul de la Viena reorganizează Europa potrivit principiului monarhic.

1819 – Simon Bolivar proclamă, la congresul de la Angostura, republica Marea Columbie (formată din Columbia și Venezuela, la care se va adăuga și Ecuador – din 1821), al cărui prim președinte a fost până în 1830.

1820 – Primele mișcări revoluționare în Italia (la Napoli) îndreptate împotriva regimurilor autocratice; revoluția liberală din Spania și Portugalia.

1821 – Mișcarea revoluționară din Țara Românească condusă de Tudor Vladimirescu; începutul insurecției grecești antiotomane (1821-1829).

1824 — O dată cu proclamarea independenței statului Peru, toate fostele colonii spaniole din America Latină (mai puțin Cuba și Porto-Rico) s-au eliberat.

1825 — Răscoala decembriștilor, un grup de ofițeri din armata țarului care încearcă zadarnic să-l îndeparteze pe Nicolae I (1825-1855).

1830 – Revoluția din iulie („cele trei zile glorioase” — 27, 28, 29 iulie) la Paris. Regele Carol al X-lea este alungat. Belgia își proclamă independența (4 octombrie). Destrămarea Marii Columbie.

1831 – Trupele țarului Nicolae I înăbușă răscoala din Varșovia.

1834 – Răscoale muncitorești la Lyon și Paris.

1837 – Începe domnia reginei britanice Victoria, care coincide cu o lungă perioadă de supremație necontestată a Angliei în Europa și în lume.

1845 – Texasul se unește cu SUA, preludiu al războiului cu Mexicul (1846-1848).

1848-1849 – Revoluție în Europa: Italia, Franța, Germania, Austria, Țările Române, Cehia, Ungaria.

1852 – Proclamarea celui de al doilea Imperiu în Franța.

1854-1855 – Războiul Crimeei; Rusia împotriva unei coaliții din care au făcut parte Imperiul otoman, Anglia și Franța. Cucerirea Sevastopolului marchează înfrângerea armatelor țariste.

1856 – Congresul de la Paris adoptă un tratat care consfințește integritatea Imperiului otoman; era desființat protectoratul rus asupra Principatelor și se constituiau adunările ad-hoc.



POPOARE ȘI SPAȚII ISTORICE

OAMENII, SOCIETATEA ȘI LUMEA IDEILOR



STATUL ȘI POLITICA



RELIGIA ȘI VIAȚA RELIGIOASĂ



RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

Vremea schimbării

Modulul

1

„În secolul al XIX-lea, Europa își asigură dominația asupra lumii prin popularea unor regiuni extraeuropene și prin puterea ei economică. Excedentul de populație se revarsă pe tot globul (cu excepția, totuși, a Chinei). În același timp, densificarea circuitelor financiare și a rețelelor de comunicație permite mai întâi industriei textile și mașinii cu abur, apoi electricității și motorului cu explozie să-și subordoneze produsele obținute la nivel mondial. Europa este în miezul unui sistem economie-lume.

În această Europă transformată de industrie și de noile idei, societățile nu pot decât să evolueze și ele, dar aceasta se întâmplă în ritmuri diferite. Lumea comunităților rurale – aflate relativ în urmă – evoluează lent. Cea a orașelor evoluează mai rapid; efectivul ei crește și asistăm la nașterea unor elite și a unor pături sociale alături de forțele tradiționale, care, toate, trăiesc în mod contradictoriu sentimentul unității de clasă și al celui de atașament național.”

(Jean Carpentier, François Lebrun, *Istoria Europei*)



- „Revoluția glorioasă”
- Epoca luminilor
- Constituirea Statele Unite ale Americii
- Revoluția franceză
- Franța napoleoniană
- Țările Române și problema orientală
- Anul 1848 în Europa
- Revoluția industrială
- State naționale și multinaționale
în a doua jumătate a secolului al XIX-lea



Carol I (pictură de Anthony van Dyck)

Petiția dreptului (1628)

1. Lorzii ecleziastici și mireni și comunele, întruniți în Parlament, aduc la cunoștință cu toată smerenia suveranului și stăpânului nostru, regele, că printr-un statut întocmit sub domnia lui Eduard I (...) s-a declarat și statornicit că Regele și moștenitorii săi nu vor impune, nici nu vor încasa tallia sau ajutoare în acest regat fără consimțământul arhiepiscopilor, episcopilor, comiților, baronilor, cavalerilor, burghezilor și altor oameni liberi din comunele regatului; iar prin autoritatea Parlamentului, s-a declarat și stabilit că nimeni, în viitor, nu va putea fi constrâns să împrumute bani Regelui fără voia sa, deoarece o asemenea obligație era contrară rațiunii și libertăților țării. (...)

3. Prin statutul numit Marea Chartă a Libertăților Angliei, s-a hotărât și statornicit, de asemenea, că nici un om liber nu va putea fi arestat și întemnițat, nici lipsit de libertățile și drepturile sale, nici pus în afara legii sau exilat, nici molestat în orice alt chip, decât în baza unei sentințe legale din partea egalilor săi sau a legilor țării.

10. În aceste privințe, ei se roagă cu smerenie, Prea Înalta Voastră Maiestate, ca nimeni, în viitor, să nu fie silit să facă vreun dar gratuit, împrumut de bani sau dar de bunăvoie, nici de a plăti vreo taxă sau impozit fără consimțământul comun votat de Parlament.

„Revoluția glorioasă”

La mijlocul secolului al XVII-lea, Anglia a fost bulversată de o revoluție burgheză ce a adus instaurarea Republicii. După moartea lui Cromwell (1658), monarhia va fi restabilită, având însă alături un Parlament al cărui rol crescuse foarte mult.

Originile revoluției engleze

Începând din secolul al XVI-lea, Anglia a cunoscut dezvoltarea treptată a unei economii bazate pe inițiativa individuală, concurență și profit, care au produs transformări sociale importante. S-a conturat treptat o nobilime nouă, interesată în dezvoltarea manufacturilor, a fermelor de tip capitalist în agricultură și a comerțului maritim, care, împreună cu burghezia în formare, a început să controleze viața economică a țării. Noile forțe sociale erau larg reprezentate în Parlament, o mai veche adunare de stări care smulsese regelui dreptul de a aviza legislativ și fiscal politica acestuia. Folosind instituția parlamentară ca mijloc de control asupra monarhiei, aceștia au încercat să impună o politică de „libertăți” conformă cu interesele lor.

Pe de altă parte, însă, de bunul plac al suveranului depindeau brevetele pentru înființarea întreprinderilor industriale și comerciale, ceea ce constituia o frână în calea creșterii producției și dezvoltării schimburilor. Tendințele absolutiste, vizibile în timpul dinastiei Tudorilor și accentuate o dată cu urcarea pe tron a Stuartilor (1603), vor aduce cele două instituții într-o stare conflictuală.

Divergențele au fost accentuate și de situația religioasă din Anglia. Regele conducea Biserica anglicană (biserica oficială), în vreme ce majoritatea burgheziei și a noii nobilimi era puritană. Aceștia cereau „purificarea” Bisericii de urmele ei catolice, de aceea lupta împotriva absolutismului regal devenea și una împotriva bisericii oficiale. Scindarea țării era astfel completă. De o parte, suveranul cu pretenții absolutiste, anglican susținut de vechea nobilime, iar de cealaltă Parlamentul burghez și puritan, adept al libertății economice și al inițiativei individuale.

În 1628, Parlamentul i-a adresat lui Carol I Stuart o „Petiție a dreptului” (*Petition of Right*), în care-i atrăgea atenția asupra limitelor puterii regale, cât și asupra prerogativelor parlamentare, dobândite de-a lungul secolelor. Regele a răspuns dizolvând adunarea (1629).

■ Analizând textul reprodus din *Petiția dreptului*, identificați:

1. Drepturile și libertățile obținute de-a lungul timpului.
2. Componența adunării de stări a regatului.

A urmat o perioadă de guvernare fără Parlament, timp în care suveranul a accentuat conducerea personală și s-a lăsat atras într-un lung și costisitor război cu Scoția. Nevoia de bani l-a obligat pe Carol I să convoace din nou Parlamentul (1640). Profitând de situația dificilă în care se afla monarhia, acesta a impus regelui demiterea și condamnarea colaboratorilor săi cei mai apropiați și anularea impozitelor adoptate în perioada anterioară.

„Mustrarea cea mare” adresată suveranului făcea bilanțul abuzurilor și îi cerea să aleagă miniștri dintre persoanele care se bucurau de încrederea Parlamentului. Rău sfătuit, Carol I a încercat o lovitură de forță, cerând arestarea liderilor adunării. Dar populația înarmată a Londrei i-a apărut, ceea ce l-a obligat pe rege să plece din capitală.

Războiul civil (1642-1649) care a urmat l-a impus pe Oliver Cromwell în fruntea armatei Parlamentului (Armata Noului Model), care, sub conducerea sa, a obținut victorii decisive asupra trupelor regale. Carol I a fost prins, judecat, condamnat la moarte și executat (1649).

- Formulați trei argumente prin care să motivați decizia Parlamentului de rezistență împotriva absolutismului regal.

Republica și restaurația Stuartilor

Proclamarea Republicii (*Commonwealth*), în care puterea reală era exercitată de armată sub conducerea lui Cromwell, a însemnat consolidarea pozițiilor burgheziei și a noii nobilimi. Mișcările regaliste izbucnite în Irlanda și Scoția au fost reprimite cu cruzime, iar prin *Actele de navigație* (1650-1651) s-au pus bazele dezvoltării comerțului și flotei engleze, ce vor consolida poziția maritimă a Angliei moderne.

Necesitatea instaurării unei guvernări autoritare a determinat lovitură de stat prin care Cromwell a dizolvat Parlamentul (1653) și s-a proclamat Lord Protector. Noul regim (Protectorat) era, de fapt, o dictatură militară, făcând să domnească în Anglia ordinea morală puritană. Prerogativele acordate conducătorului statului le depășeau pe acelea ale unor monarhi de pe continent.

Regimul autoritar al lui Cromwell a creat însă și nemulțumiri, care, după moartea sa, au obligat armata să găsească o soluție. Ocupând Londra (1660), generalul Monk l-a invitat pe Carol al II-lea, fiul celui executat cu un deceniu în urmă, să se întoarcă în țară.

Restaurația devenise o soluție acceptabilă atât pentru burghezie, cât și pentru nobilime, având în vedere că majoritatea celor ce participaseră la războiul civil n-au urmărit înlăturarea monarhiei, ci a absolutismului regal. Noua etapă din istoria Angliei a cuprins domnia regelui Carol al II-lea Stuart (1600-1685) și a fratelui său, Iacob al II-lea (1685-1688). Ambii vor încerca să impună absolutismul regal și să restaureze catolicismul ca biserică oficială, ceea ce va determina unirea tuturor forțelor politice împotriva Stuartilor. În acest context a fost chemat la tron ginerele lui Iacob I, Wilhelm de Orania, protestant; încoronarea acestuia a fost precedată de acceptarea „Declarației drepturilor”, în care Parlamentul preciza drepturile și datoriile poporului și ale regelui. Se înfăptuia astfel *Revoluția glorioasă*, după cum a fost numit evenimentul de istoriografia britanică.

- Analizați citatul din *Istoria ilustrată a Angliei* și răspundeți cerințelor.
 1. De ce s-a adoptat denumirea „revoluția glorioasă”?
 2. Faceți o paralelă între conflictul anterior dintre rege și Parlament și felul în care a fost rezolvată problema în 1688. Evidențiați diferențele!



Oliver Cromwell (câtre 1649)

„Pentru multe generații viitoare, revoluția din 1688-1689 a fost numită de strămoșii noștri «glorioasa revoluție». Gloria ei nu a constatat în vreo faptă de arme, în vreun act excepțional de eroism din partea englezilor, nici din faptul că o întreagă națiune s-a dovedit mai puternică decât un rege foarte necugetat. (...) Adevărata «glorie» a revoluției britanice stă în faptul că a fost făcută fără vărsare de sânge, fără război civil, fără masacre sau proscripții și, mai presus de toate, că s-a ajuns la o reglementare prin consimțământul mutual a diferendelor religioase și politice, care despărțiseră atât de multă vreme și atât de cumplit oamenii și partidele. Reglementarea constituțională din 1689 a rezistat încercării timpului.”

(G. M. Trevelyan,
Istoria ilustrată a Angliei)



Wilhelm de Orania și soția sa



Londra văzută dinspre Tamisa; în fundal, Catedrala St. Paul (pictură din secolul al XVII-lea)

„Anglia este în prezent cea mai liberă țară din câte sunt în lume; (...) o numesc liberă pentru că prințul nu are puterea de a face nici o nedreptate imaginabilă nimănui, din simpla rațiune că puterea sa este controlată și limitată printr-un act sau dacă camera de jos devine stăpână, atunci puterea acesteia va fi nelimitată pentru că ea va avea în același timp și puterea executivă. În prezent, puterea nelimitată este în Parlament și Rege și puterea executivă în Rege, a cărui putere este însă limitată.”

(Montesquieu, *Spiritul legilor*)

Dictionar

Cabinet Council – Vechiul consiliu privat al regelui englez în Evul Mediu.

Facțiune – Grup de persoane unite pe baza unor interese politice comune.

Prerogativa regală – Conform acesteia, suveranul dispunea de puteri considerabile: „Rege în Parlamentul său”, el promulgă actele puterii legislative; „Rege în Consiliul său”, el are puterea executivă, conduce diplomația, armata și flota. Este izvorul justiției, toate sentințele fiind pronunțate în numele său. Este șeful Bisericii anglicane.

Modelul britanic

Dacă, până la 1715, Franța reprezenta modelul statului modern, în cursul secolului al XVIII-lea, o formă nouă de regim politic, total diferită, se contura în Anglia, trezind admirația gânditorilor vremii. În noul tip de stat erau garantate libertățile cetățenilor, se limita puterea suveranului și se afirmau drepturile Parlamentului.

Monarhia parlamentară. Încoronarea lui Wilhelm de Orania și a soției sale, Maria, ca regi ai Angliei reprezenta, de fapt, înlocuirea monarhiei ereditare, de drept divin, cu monarhia parlamentară, întemeiată pe suveranitatea națiunii. Cei doi vor domni peste o țară transformată, aflată în plină evoluție spre un regim parlamentar. În acest spirit, o serie de legi vor completa actul Revoluției glorioase, iar uniunea personală a celor două regate, Anglia și Scoția, va fi înlocuită printr-una politică, sub numele de Regatul Unit al Marii Britanii (1707).

Schimbarea dinastică (1714) și apariția dinastiei de Hanovra în istoria Angliei nu va opri evoluția țării spre un regim parlamentar. Atât George I (1714-1727), cât și George al II-lea (1727-1760), fiind germani, s-au interesat prea puțin de activitatea miniștrilor lor, manifestând o înțelegere scăzută față de particularitățile vieții politice engleze. Necunoscând limba engleză, aceștia au renunțat treptat să mai participe la ședințele Consiliului de Cabinet (*Cabinet Council*), împrejurare care a contribuit decisiv la apariția unei noi forme de guvernare, Cabinetul. În același timp, au trecut în mâinile liderilor Parlamentului și alte prerogative regale, cum ar fi patronajul coroanei asupra Bisericii și statului sau formarea ministerelor. Prin aceasta, creștea puterea miniștrilor, dependenți acum de votul Parlamentului, și scădea corespunzător autoritatea monarhiei.

■ Precizați două cauze care au favorizat apariția Cabinetului.

Reunind principalii miniștri, Cabinetul devenise, în absența regilor, adevăratul guvern al Angliei. El hotăra principalele direcții de acțiune, supuse apoi spre aprobare regelui și Parlamentului. Cel dintâi care l-a înlocuit pe rege la conducerea Cabinetului a fost Robert Walpole, care, în această calitate, a jucat un rol mai important în conducerea statului decât suveranul său.

Dar, o dată cu urcarea pe tron a regelui George al III-lea (1760-1820) se înregistra o tentativă de reacție autoritară, noul suveran propunându-și să-și exercite pe deplin prerogativele regale. Născut și crescut în Anglia, vorbea corect englezește și era un bun cunoscător al istoriei țării. El a încercat să oprească sistemul parlamentar în curs de instaurare, exercitând timp de două decenii o conducere personală. Această atitudine a provocat o opoziție din ce în ce mai vie în rândul opiniei publice, iar criza americană și consecințele ei au pus capăt experimentului de restaurare a Prerogativei regale. George al III-lea îl va chema în fruntea Cabinetului pe William Pitt junior (1783). Datorită autorității sale și trecerii progresive a regelui în plan secund (în urma unor crize de nebunie), oficiul de prim-ministru începea să semene cu ceea ce este astăzi. Anglia cunoștea un regim în care regele domnea, dar lăsa guvernarea Cabinetului, condus de un prim-ministru.

■ Comentați decizia regelui George al III-lea de a-l chema pe William Pitt junior în fruntea Cabinetului de miniștri. Menționați 2-3 consecințe ale acesteia.

Sistemul bipartid. Restaurația Stuartilor, însoțită de creșterea tendințelor absolutiste și a influenței Bisericii catolice, a determinat constituirea în Parlament a două facțiuni, care vor sta la baza constituirii celor două mari partide ale Angliei moderne. *Tory* grupa partizanii lui Iacob al II-lea (iacobiții), fiind alcătuit din reprezentanții marii nobilimi, adepți ai monarhiei autoritare și apărători ai prerogativelor regale. Mai târziu vor întemeia Partidul Conservator. *Whig* era format din protestanți și antiabsolutiști, reprezentând interesele burgheziei financiare și ale claselor mijlocii, susținători ai supremației Parlamentului. Mai târziu vor alcătui Partidul Liberal.

Cele două partide au pus bazele sistemului parlamentar britanic de guvernământ. Acest sistem bipartid va fi un element de bază al democrației parlamentare, permițând exercitarea puterii de către partidul care deținea majoritatea, sub observația atentă a celuilalt, aflat în opoziție. Sistemul alegerilor parlamentare va conduce treptat spre o alternanță la guvernare, care reprezenta o garanție că sistemul nu va devia spre o guvernare autoritară.

Dacă „Revoluția glorioasă” a fost opera ambelor facțiuni, secolul al XVIII-lea, și cu deosebire perioada primilor regi din dinastia de Hanovra, a fost dominată de partidul *whig*, din rândurile căruia făcea parte și R. Walpole.

- Analizați sistemul bipartid britanic și precizați:
 1. Motivul constituirii celor două facțiuni parlamentare.
 2. Componența celor două partide.
 3. Ce înțelegeți prin „alternanță la guvernare”.

Modelul monarhiei constituționale. În secolul al XVIII-lea, Anglia se bucura în rândul țărilor europene de un mare prestigiu, fiind un simbol și model al monarhiei constituționale. Deși nu exista o Constituție britanică adevărată, conducerea statului era asigurată printr-un ansamblu de legi elaborate în funcție de împrejurările istorice ale momentului și care, împreună, jucau rolul acesteia, fundamentând organizarea politică a Angliei.

Dar ceea ce va reține Europa se baza mai puțin pe texte și mai mult pe tradiția britanică, care a avut ca efect diminuarea puterii regale și nașterea unui sistem original de guvernare, bazat pe separarea puterilor.

Puterea legislativă era împărțită de rege și Parlament. Regele numea miniștrii și generalii, sancționa legile aprobate de Parlament, dar fără a le putea abroga. Orice act al regelui trebuia contrasemnat de ministrul de resort. Începând cu secolul al XVIII-lea, noțiunea de suveran era înlocuită cu cea de „rege al englezilor”. Parlamentul devine principala putere în stat, fiind format din două camere: Camera Lorzilor și Camera Comunelor (eligibilă). Ales, la început, la 3 ani, apoi la 7 ani (1716), el vota legile, aproba bugetul și controla guvernul reprezentat de Cabinet. Nu se putea lua nici o măsură importantă fără asentimentul său.

Puterea executivă era deținută de Cabinet, compus din miniștri aleși din partidul cu susținere majoritară în Camera Comunelor. Era condus de primul-ministru, care inițial era Primul Lord al Trezoreriei și care se substituia regelui în calitate de executor al politicii stabilite de Parlament. Guvernul era responsabil în fața Parlamentului și funcționa atâta timp cât era susținut de majoritatea parlamentară.

- Analizați trăsăturile distincte ale modelului britanic prin prisma opiniilor unor contemporani: Montesquieu și Voltaire.



O ședință a Parlamentului englez

„Națiunea engleză este singura de pe Pământ care a ajuns să regleze puterea regilor, împotrivindu-i-se, și care, din sfortări în sfortări, a întemeiat în sfârșit o guvernare înțeleaptă, în care principele, atotputernic să facă binele, este legat de mâini ca să nu facă rău, în care nobilii sunt mari, fără a fi obraznici și fără a avea vasali, și în care poporul participă la cărmuire fără dezordine. Camera Lorzilor și aceea a Comunelor sunt arbitrii națiunii, regele este supraarbitru. (...)”

A fost greu, desigur, să se statornicească libertatea în Anglia: idolul puterii despotice a fost înecat într-o mare de sânge; însă englezii nu cred că au plătit prea scump pentru legile lor bune.”

(Voltaire, *Scrisori filozofice*)

Nu uitați!

- „Revoluția glorioasă” a transformat Anglia într-o țară care evolua spre un regim parlamentar, prin limitarea drepturilor monarhiei.
- Apariția sistemului bipartid (*whig* și *tory*) devine elementul de bază al monarhiei parlamentare.
- În secolul al XVIII-lea, Anglia devine, pentru țările europene, un simbol și un model al monarhiei constituționale.

„În mod tradițional, pământul era lăsat să se odihnească trei ani. Dar, crescând rădăcinoase (napi) un an, hrană pentru animale (trifoi) în următorul și grâu în al treilea, fermierii puteau produce acum mai mult. Cultivarea hranei pentru animale făcea posibilă trecerea acestora prin iarnă. Aceasta reprezenta o importanță și nouă dezvoltare. Înainte de jumătatea secolului al XVIII-lea, majoritatea animalelor erau ucise înaintea venirii iernii, deoarece nu era suficientă hrană pentru a le ține până la primăvara următoare. Pentru prima dată, oamenii puteau acum să mănânce carne proaspătă pe toată durata anului.”

(D. McDowall,
O istorie ilustrată a Britaniei)

„Modelul englez contopește vechea nobilime, care are o deschidere spre aristocratizare, și marea burghezie într-o clasă conducătoare ce controlează statul. Clasa conducătoare poate – prin *enclosures* – opta pentru *new agriculture*, adică pentru progresul economic, pregătind, prin eliminarea micii proprietăți țărănești, factor de întârziere tehnologică, transformările de populație către sectorul industrial.”

(P. Chaunu,
Civilizația Europei în secolul luminilor)

Dictionar

Echilibru european – Sistem politic care asigura pacea prin menținerea echilibrului între marile state europene.

Împrejmuire – Metodă utilizată de feudalii englezi (sec. XV-XVI) pentru delimitarea domeniilor în care erau incluse și satele, și pământurile comunale. Un al doilea val a avut loc în secolul al XVIII-lea.

Patentă – Decret regal pentru înființarea, organizarea și funcționarea unei colonii.

Pârloagă – Teren arabil lăsat nelucrat unul sau mai mulți ani pentru refacerea fertilității sale.

Afirmarea Imperiului britanic ca mare putere

Transformări economice. Concomitent cu evoluția monarhiei britanice spre un regim de tip parlamentar, Anglia a urmat, în perioada 1660-1740, o dezvoltare economică proprie, diferită într-o anumită măsură de ceea ce se întâmpla pe continent.

Agricultura producea mai mult deoarece trebuia să hrănească o populație în continuă creștere. În acest sens, s-a generalizat sistemul împrejmuirilor (*enclosures*), a luat avânt creșterea animalelor și practicarea culturii fără pârloage. Îngrădirea terenurilor a contribuit la fixarea clară a hotarelor proprietății, posesorul acesteia fiind încurajat astfel să-și amelioreze pământul prin desecări și îmbunătățiri funciare, să utilizeze tehnici moderne și să experimenteze culturi noi. Renunțarea la ogoarele în pârloagă, cultivate cu plante furajere care ajutau la refacerea solului, a jucat un rol important în creșterea recoltelor. Utilizarea îngrășămintelor noi (praf de oase, marnă pentru terenuri nisipoase) alături de gunoiul de grajd, precum și apariția unor „mașini” pentru semănat, secerat și treierat cresc randamentul ogoarelor.

■ Analizând textele lui McDowall și P. Chaunu, identificați:

1. Tehnologia sistemului în pârloagă. Consecințele renunțării la această practică.
2. Motivația eliminării micii proprietăți țărănești. Consecințele acestei eliminări.

O adevărată „agromanie” a cuprins mediile burgheze și aristocratice, culminând cu înființarea Comitetului pentru agricultură (1793), menit să facă anchete și să dea sfaturi agricultorilor englezi; în consecință, Anglia a cunoscut o creștere importantă a producției agricole, devenind unul dintre grânarele Europei, iar proprietarii de pământ participanți la mișcarea de inovații s-au îmbogățit.

■ Imaginați-vă că sunteți un fermier englez ce-și asigură existența în condițiile inovațiilor agricole ce s-au impus în secolele XVII-XVIII. Care ar fi cele mai importante avantaje pe care credeți că le-ați putea obține?

Activitățile industriale au cunoscut o evoluție importantă, dar în cadrul tradițional al muncii la domiciliu (*domestic system*), de obicei în apropierea surselor de materii prime. S-au dezvoltat industria textilă (mai ales cea care prelucurează lâna), practică în zonele de creștere a oilor, exploatarea miniere (cupru, cositor, fier și îndeosebi cărbune) și metalurgia, cu precădere pe locul de extracție a minereurilor.

Marele comerț maritim, favorizat de punerea în aplicare a *Actelor de navigație*, a contribuit la dezvoltarea flotei și a porturilor engleze, Londra devenind antrepozit al produselor de peste mări, urmată de Bristol și Liverpool. Negustorii englezi revând apoi aceste produse în toată Europa, realizând beneficii substanțiale.

Hegemonia maritimă și colonială. Victoria asupra Armadei spaniole (1588) impusese Anglia ca o nouă putere militară, a cărei politică de expansiune și dominație pe mare se va manifesta tot mai puternic. Adoptarea *Actelor de navigație*, generatoare ale războaielor cu Olanda (1652-1674), pe atunci „cărăușa mărilor”, a consolidat poziția maritimă a Marii Britanii, ceea ce i-a permis, mai târziu, să ducă pe continent o politică a echilibrului european.

Datorită noii orientări, i se opunea, de data aceasta, un concurent redutabil, Franța. De aceea, pentru o lungă perioadă de timp, toate conflictele europene la care participau cele două țări au avut un caracter economic, miza principală constituind-o supremația maritimă, comercială și colonială. Pacea de la Utrecht (1713), prin care se încheia războiul pentru succesiunea la tronul Spaniei, avea să fie un moment de cotitură în acest sens. Pe lângă supremația maritimă, Anglia prelua acum de la Franța rolul de arbitru în politica europeană. Stăpânirea Gibraltarului îi asigura accesul liber în Marea Mediterană și în Imperiul otoman.

În consecință, victoriile englezilor asupra Olandei și Franței au transformat regatul insular, mai ales după momentul Utrecht, într-o mare putere economică și militară a lumii. A urmat apoi, după o jumătate de secol, tratatul de la Paris (1763), care oferea britanicilor posibilitatea consolidării hegemoniei maritime, comerciale și coloniale. Tratatul pune capăt Războiului de șapte ani, care prin extindere geografică și operațiuni militare depășise toate conflictele de până atunci. Pentru englezi, miza lui era reprezentată de posesiunile franceze din India și Canada, aduse acum sub stăpânirea lor. De aceea, tratatul poate fi considerat actul de naștere a Imperiului britanic.

Astfel, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Anglia va așeza prin cuceriri bazele celei mai mari puteri coloniale din istorie. Comerțul cu sclavi, devenit prioritar în emisfera vestică, era un element de coeziune economică a imperiului prin așa-zisele drumuri de comerț triunghiular.

- Analizând textul de pe coloana alăturată cu privire la comerțul triunghiular, răspundeți la următoarele întrebări:
 1. Ce înțelegeți prin comerț triunghiular?
 2. Ce produse erau schimbate?
 3. Ce a reprezentat acest comerț pentru Africa?

Deși perspectivele sale se proiectau la scară planetară, Imperiul britanic va cunoaște tot acum și pierderi pe măsură — coloniile engleze din America de Nord își vor dobândi independența, eveniment ce va produce transformări largi și profunde în structura de ansamblu a Imperiului. Pierzând axa economică din Oceanul Atlantic, acesta se va orienta spre est, având India drept centru de greutate. Pentru a-și asigura drumul spre aceasta, englezii vor cuceri în scurtă vreme sudul Africii, iar prin colonizarea Australiei se va completa acest gigantic triunghi de posesiuni în care Oceanul Indian devenea o „Mediterană britanică”.

- Analizând condițiile în care s-a produs emigrarea engleză în America, identificați:
 1. Motivele și efectele emigrării.
 2. Efectele produse asupra Angliei de pierderea coloniilor nord-americane.

„Comerțul cel mai fructuos, în special pentru Franța și Anglia, este comerțul triunghiular între Europa, Africa și insulele Americii. Plecate din Nantes, Bordeaux sau Bristol și Londra, navele europene încărcate cu produse de manufactură, cu arme și cu obiecte de sticlă, ajung pe coastele Africii, unde își schimbă încărcătura pe sclavi negri capturați și vânduți de șefii triburilor de pe coastă. Navele îi transportă pe aceștia în America, unde plantatorii de pe insule îi cumpără pe aur, într-atât le este de necesară mâna de lucru a acestora. Beneficiile realizate permit cumpărarea de zahăr, rom sau tutun, care sunt revândute în Europa.”

(S. Berstein, P. Milza, *Istoria Europei*)

Colonizări engleze în America

- 1607** – A fost întemeiat Jamestown, nume dat în cinstea regelui Iacob I, care acordase patenta de colonizare.
- 1612** – Colonizarea insulelor Bermude.
- 1620** – Debarcarea „Fraților pelerini” aduși cu corabia *Mayflower*.
- 1632** – Lordul Baltimore întemeiază colonia Maryland.
- 1634** – Întemeierea coloniei Delaware.
- 1655** – Anglia ocupă insula Jamaica.
- 1663** – Opt aristocrați englezi întemeiază Carolina, în cinstea regelui Carol al II-lea.
- 1664** – Ia ființă colonia New Jersey.
- 1681** – Carol al II-lea îi acordă lui William Penn o cartă de posesiune asupra unui teritoriu de la sud-vest de New York, cu drept de colonizare.
- 1733** – Întemeierea coloniei Georgia, cea de a treisprezecea colonie engleză de pe continentul nord-american.



Navele engleze în luptă cu o flotă spaniolă în apropierea istmului Panama (1737)

Nu uitați!

- După apariția primelor colonii britanice, secolul al XVIII-lea a fost marcat de dezvoltarea marelui comerț colonial englez.
- Din rațiuni politice, economico-sociale și religioase (război civil, persecuții), englezii au emigrat și au populat coloniile din America de Nord.
- La sfârșitul secolului al XVIII-lea și, mai ales, în cel următor, perspectivele Imperiului britanic se proiectau la scară planetară.

Cuprins



Cuvânt înainte către elevi	3
Cuvânt înainte către profesori	5

I. VREMEA SCHIMBĂRII

„Revoluția glorioasă”	8
Epoca luminilor	14
Constituirea Statelor Unite ale Americii	18
Revoluția franceză	24
Franța napoleoniană	32
Țările Române și problema orientală	42
Anul 1848 în Europa	48
Revoluția industrială	54
State naționale și multinaționale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea	60
EVALUARE SEMESTRIALĂ	66

II. SECOLUL EXTREMELOR

Lumea la cumpăna secolelor XIX-XX	70
Primul război mondial	76
Noua ordine internațională	84
Societatea în perioada interbelică	90
Regimuri politice în perioada interbelică	96
Al doilea război mondial	104
Relațiile internaționale postbelice	112
Regimuri politice postbelice	118
Lumea postbelică	124

III. LA PORȚILE MILENIULUI III

Religia în lumea contemporană	132
România și integrarea euro-atlantică	138
Societatea la începutul mileniului III	144
EVALUARE SEMESTRIALĂ	150